

1 157

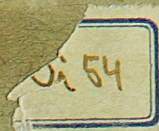
03028264

COBISS ©

TRIKA:

KARADJORDJEVA TOPOLA

ČETVRTO IZDANJE

ID = 116207271

U, 157

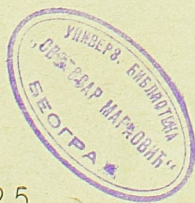
0. 11. 9

BOŠKO STRIKA:

KARADJORDJEVA TOPOLA

ČETVRTO IZDANJE

ZAGREB 1925.

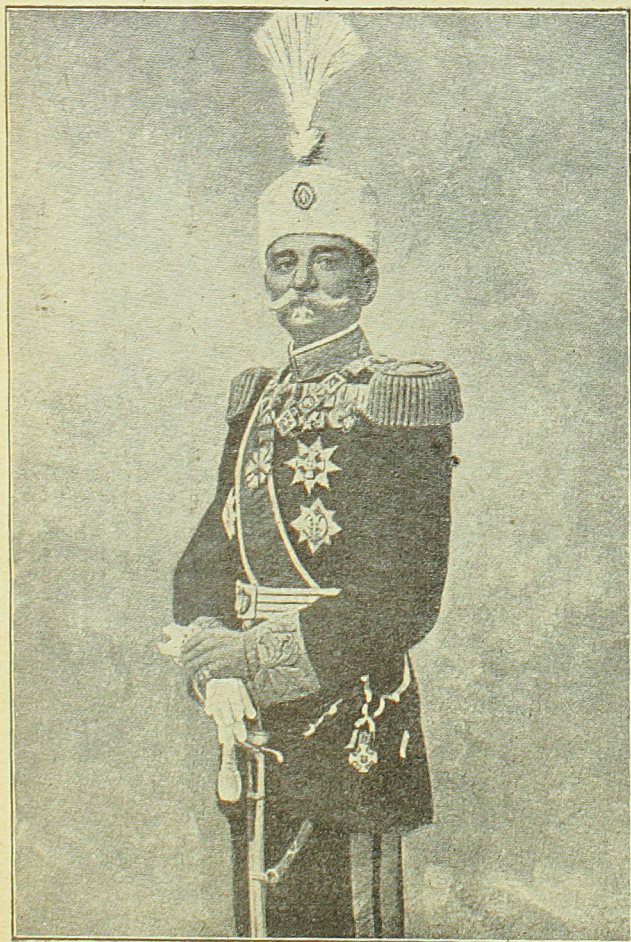
TISAK JUGOSLOVENSKE ŠTAMPE D. D.

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

Ф.И. Бр. 28.264

KNEZ ALEKSANDAR KARADJORDJEVIĆ
rodjen 29. IX. 1806. u Topoli
umro 22. IV. 1885. u Temišvaru
vladao Srbijom od 1842. do 1858.

KRALJ PETAR I. VELIKI OSLOBODILAC

rodjen 29. VI. 1844. u Beogradu

umro 16. VIII. 1921. u Beogradu

Kralj Srbije od 1903. do 1918.

Kralj Srba, Hrvata i Slovenaca od godine 1918. do 1921.

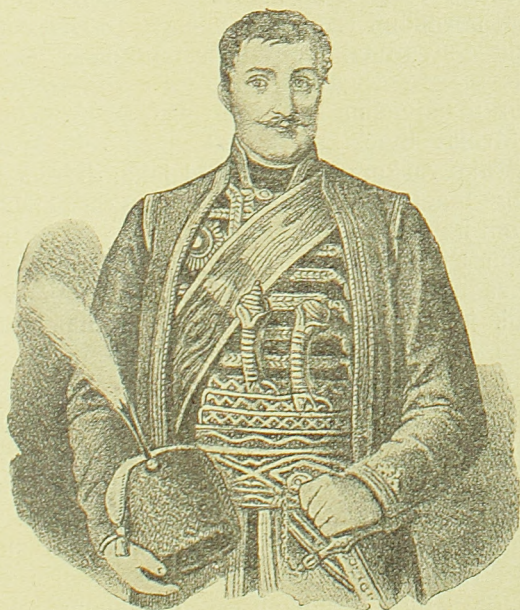
NJEGOVO VELIČANSTVO ALEKSANDAR I.
KRALJ KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA.

NJEZINO VELIČANSTVO KRALJICA MARIJA
SA NJ. V. KRALJEVIĆEM PETROM

Istorija srpskoga naroda puna je divnih momenta, u kojima se ističe blagotvorni rad pojedinih velikih muževa, koji su sav svoj život posvetili sreći i napretku svoga naroda. Među te velike muževe

KARADJORDIJE

spada u prvom redu osnivač srpske države, ujedinitelj svih srpskih zemalja: Stevan Nemanja I. On je srpsku državu učvrstio i digao a njegov su rad nastavili njegovi potomci tako odano i uspješno, da se

era dvestogodišnje vladavine Nemanjića u srpskoj državi s pravom smatra epohalnom, jer je srpska država pod Nemanjićima stekla ugleda na zapadu Evrope te se ubrajala među prve evropske države. Između Nemanjića naročito su se istakli: kralj Milutin i njegov sin Stevan Dečanski, a sve ih je još natkrililo car Dušan Silni svojim junačkim podvizima i mudrim uredbama, kojima je očit dokaz Dušanov Zakonik, zakon, koji bi svojim odredbama u svakom pogledu mogao podičiti i najnaprednije države.

Poslije Dušanove smrti godine 1355., kad je sjaj srpske države bio u najvećem jeku, njegov sin i nasljednik, posljednji Nemanjić, nejakı car Uroš, nije bio u stanju očuvati tako čvrsto ustanovljeno jedinstvo. Vlastela se stadoše grabiti o vlast i prigrabljivati prvenstvo a najvećma se u tom pogledu osilio bio Vukašin Mrnjavčević, koji je čak uzeo sebi kraljevski naziv. Tako raskomadana, nekad jaka, država Nemanjića nije mogla odoljeti navali azijskih hordâ te je pogibijom na Marici godine 1371., a još više nesretnom bitkom na Kosovu na Vidov dan godine 1389., izgubila svoju snagu, pa je još nekako pod despotima životarila, dok ju Turci nijesu sasma podjarmili, načinivši godine 1459. od nje svoje pašaluke. Time se utre i najmanji trag narodnoj slobodi Srbâ.

Turci su činili grozne zulume, mučili i kinjili srpski narod, otimali mu kuće i kućišta, sramotili žene i djevojke, i — što je bilo još najgore — udariše danak u krvi te stadoše odvoditi srpsku mušku djecu, da ih poturče, da načine od njih janjičare, koji su onla bili još krvniji neprijatelji svom vlastitom rodu. Iz redova tih janjičara postali su vremenom prvi sultanovi doglavnici. Janjičari su se osilili pod sultanom Sulejmanom na kraju petnaestog stoljeća toliko, da im se je malo po malo moralo stati na put. Vrhunac njihove sile bio je oličen u tako zvanim dahijama, zulumčarima, koji su, ne osvrćući se ni najmanje na zapovijesti iz Carigrada, harali po Srbiji, podijelivši ju

medju sobom. U to vrijeme padaju i najveća iskušnja onog srpskog naroda, koji je poslije seobâ u Austriju zaostao bio u Srbiji.

Čestim seobama srpskoga naroda sasvim su opustjeli bili pojedini krajevi Srbije tako, da je zemlja ostala neobradjena i po vremenu šumom obrasla. Tek po gdje gdje vidjela se po koja kuća kojeg odžakovića. Uslijed toga, što je većina tih krajeva obrasla bila šumom, dobili su ti krajevi ime Šumadija a narod se prozvao Šumadincima.

U prkos turskim zulumima počеше malo po malo te krajeve naseljavati Srbi iz Crne Gore i Hercegovine, sa Kosova i Metohije, tako, da su ti krajevi oživili i narod na njima počeo krčiti šume, graditi kuće i obradivati zemlju.

I.

Gotovo četiri stotine godina stenjao je srpski narod u turskom ropstvu. Bolji se stadoše seliti u susjedne zemlje a jezgra naroda ostade na milost i nemilost svojim krvnim neprijateljima.

Tek na početku devetnaestog vijeka javi se čovjek, koji je gledao, da sa srpskog naroda strese ropske okove i da ga povede do slobode i sretnije budućnosti. Taj čovjek bio je Djordje Petrović-Karadjordje, prvi osloboditelj većeg dijela srpskoga naroda ispod turskog jarma, a što je on započeo, to je nastavio i dovršio njegov unuk kralj Srbije Petar, kojem je pošlo za rukom, uz pomoć i pristanak zapadne Evrope, a uz volju naroda, ujediniti ne samo sve Srbe, nego i Hrvate i Slovence, te stvoriti veliku državu: kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca pa istu predati u amanet svom sinu, današnjem vladaru, kralju Aleksandru I. Karadjordjeviću.

U medjuvremenoj seobi srpskog naroda iz spomenutih krajeva doselio se u prvoj polovini osamnaestog vijeka djed Velikoga Karadjordja Jovan iz Vasoje-

vića u Crnoj Gori u Viševce, mjesto u kragujevačkom okrugu u Srbiji. Njegov sin Petar, oženjen Maricom iz Masloševa, koja je sa svoje hrabrosti prozvana bila »Marica Katana«, ostane u Viševcima i tu se rodi prvenac mu Djordje, potonji Veliki Karadjordje. Poslije Petrove smrti Marica se preuda u Žabare za nekog Petronija i prevede onamo svoju djecu. U Žabarima je Karadjordje ostao do svoje devetnaeste godine, a onda se sa materom i očuhom preselio u Topolu. Čim se Karadjordje sa svojim starijima, sa svojom braćom i sestrama nastanio u Topoli, odmah se oženio Jelenom, kćerju jaseničkog oberkneza Nikole.

Karadjordje, još kao mlad čovjek, u četiri je maha odvažno kidisao na zulumčare Turke, jer, kao čestit Srbin, nije mogao podnositi razna turska nasilja, te tako je morao od turske osvete umaći i otići iz Topole sa svojimima i sa još nekim Topoljanima, te ga preko Save preveze njegov pobratim skeledžija Djordje Ostojić, a on je onda otišao u Srijem i nastanio se u fruškogorskom manastiru Krušedolu, gdje je postao manastirski šumar.

U ratu godine 1787. medju Austrijom i Rusijom s jedne i Turskom s druge strane počеше Austrijanci po Srijemu i po Srbiji kupiti dobrovoljačke čete, tako zvane frajkorce, koji se pod austrijskom komandom borili protiv Turaka a Austrijancima bili od koristi i time, što su austrijsku vojsku provodili kroz Srbiju. Medju tim frajkorcima bio je i Karadjordje, koji je svoju svojtu ostavio bio u Krušedolu pa je sve do svištovskog mira g. 1791. učestvovao u bojevima. Pa pošto je svištovskim mirom Turska obećala, da ne će proganjati Srbe, koji su se kao frajkorci protiv nje borili, to Karadjordje ode po svoje u Krušedol pa se zajedno s njima vrati u Topolu na svoje staro ognjište u namjeri, da provodi miran život.

Poslije svištovskog mira Porta je htjela da u Srbiji popravi stanje te je postavila svog pouzdanika Mustafa-pašu u Beogradu za namjesnika, a ovaj je

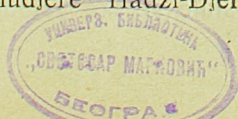
zaštićavao srpski narod toliko, da ga je sâm narod prozvao »srpskom majkom«. To pak nije se svidjalo dahijama te su udvostručili svoja nasilja prema Srbima, i to u takoj mjeri, da Mustafa paša nije mogao na ino, nego je morao i same Srbe kao borce upotrebiti protiv tih dahija. Na to onda razjarene dahije umore samog Mustafa-pašu i nasilno ovladaju Srbijom te njih četvorica glavnih: Kučuk Alija, Mula Jusuf, Aganlija i Fočić Mehmed onda podijele ju medju sobom. Tek se tada ustremiše svom snagom, da satru jednu raju.

Karadjordje, gledajući svojim očima čuda i pokore i zaprepastivši se uslijed nedjelâ jednog od dahija o manastirskoj slavi na ljetnog Sv. Arandjela g. 1803. u Voljavči, zavjetuje se sa svoja tri druga, da će na proljeće, čim gora zalista, dići narod na oružje, šat se narod jedared već oslobodi turske tiranije.

Istodobno sa Karadjordjevim zavjetom sastadoše se kod manastira Čokešine mnogi knezovi i ini odlični Srbi te jednodušno odlučiše, da sastave žalbu samom sultanu u Carigrad, u kojoj ga mole, da stane na put dahijskom nasilju. Sultan na to izda ferman dahijama i poprijeti im, da će, ne budu li se okanili nasilja, dići protiv njih vojsku, ali ne tursku — jer pravovjerni ne će udarati na pravovjernog — nego će dići vojsku drugog naroda, koja ne će štediti Turke, te će im biti kako nikada Turčinu nije bilo.

Dahije, pročitavši ferman, naslute, da im sultan prijeti rajom, te zaključe, da valja sve vidjenije Srbe smaknuti sa svijeta. U toj njihovoj slutnji i nakani utvrdi ih još ta okolnost, što su od jednog Zemunca doznali, da se Srbi spremaju na ustanak i da Karadjordje krišom dobija iz Zemuna u Topolu oružja i džebane.

Odmah početkom godine 1804. počnu svoje kravo djelo te pristupe sječi knezova. Od najuglednijih Srba pogubiše tom prilikom knezove: Aleksu Nenadovića, Marka Čarapića, oberkneza ispod Medjednika Iliju Birčanina i kaludjere Hadži-Djeru i

Hadži-Ruvima. Ne manje nego preko sedamdeset srpskih glava, nataknutih na kolce, »uresiše« tada beogradske bedeme.

Glas o sječi knezova uzrujao je narod toliko, da se krvnik dahija Mehmed aga Fočić, koji je bio određen, da smakne Karadjordja, nije usudio da sâm ode u Topolu, nego je poslao svog doglavnika Uzun-Mehmed-Kavedžiju sa još dvanaest grlato oboružanih odabranih Turaka u Topolu, da mu odande donesu Karadjordjevu glavu.

U rasvitak 24. januara 1804, stignu Fočićevi odabranci u samu Topolu i bahnju pred Karadjordjevu kuću, gdje zateku Karadjordjevicu samu. Karadjordje je u taj mah bio u svojim podrumima. Turci rupe u kuću, jer nijesu vjerovali, da nema Karadjordja, pa pretraže svaki kutak u kući. Kad ne nadju Karadjordja, oni naredi Karadjordjevici, da im donese rakije, pa pred kućom u šljiviku posjedaju te, srčući kavu i pušeći na nargile, udare u jeglen. Po zapovjedi tih Turaka Karadjordjevica odmah ode u podrum po rakiju i tom prilikom saopći Karadjordju, što se zbiva na domu. Karadjordje joj naredi, da im odnese rakiju, pa da se onda zatvori u kuću i nikog da ne pušta. Sam pak ode medju svoje čobane, naoružanih šestoricu pa se s njima krene svom domu. Tu otvore vatru. Karadjordje ubije Uzun Kavedžiju, a svaki čobanin po jednog Turčina. Karadjordje smakne još dvojicu, a ostali glavom bez obzira pobjegnu prema Banji, gdje se kriju u Han. Ovdje ih Karadjordje pohvata, oduzme im oružje i odijelo pa ih uputi u Beograd, da jave dahijama, što se zbilo u Topoli.

Karadjordje, videći, da s Turcima nema drugog spasa i da nije više gospodar svoje glave, učvrsti se u uvjerenju, da im se mora oduprijeti oružanom silom, te se vrati u Topolu, svoju svojtu odvede u krčevačke planine i povjeri ju dvojici svojih najpouzdanijih čobana, a sâm sa ostalim čobanima krene u goru da potraži Stanoja Glavaša, Hajduk-Veljka Petrovića i ostale srpske hajduke i da s njima ugovori, kako

da se odlučno digne narodni ustanak. Uz put do sastanka sa hajducima, palio je turske hanove, ubijao Turke i sokolio narod na ustanak, a uz to pozivao knezove, da dižu narod i da licem na Sretenije dodju na zbor u Orašac. U selu Kopljarima sastane se sa Stanojem Glavašem te ovaj prisajedini svoje hajduke Karadjordjevim ustašama.

Pozvani obližnji knezovi svi se odazovu te na skupštini u Orašcu za vrhovnog vožda izaberu Karadjordja, koji se donde po cijelom narodu proćuo bio kao ćovjek vanredne energije, poštenja i nesebićnosti, kao hrabar junak i kao zaštitnik sirotinje.

Odmah po izboru bukovaćki prota Tanasije pod vedrim nebom miropomaže Karadjordja, koji se iskupljenom narodu zakune, da će kao vrhovni vožd braniti i zašćićavati srpski narod od turskog i svaćijeg nasilja i biti mu vjeran. Narod pak nad ćasnim krstom i svetim evandjeljem prisegne teškom klotvom, da će »Karadjordja slušati i prema njegovim odredbama se vladati«. Evo, kako se narod zavjetovao Karadjordju: »Tko izdao, izdalo ga tijelo! Poželio poći, a ne mogao! U kući mu se ne javljalo ni staro ni mlado! Od ruke mu se sve skamenilo! U toru mu ovce ne blejale, u oboru krave ne rikale! Dao Bog, da se u sinji kamen pretvorio! Ne bio srećan ni dugovjećan niti ikad Božjeg lica vidio! Amin!«

Orašaćkom skupšćinom i izborom Karadjordja za vrhovnog vožda srpskog naroda položen je temelj narodnoj i danas vladajućoj dinastiji Karadjordjevića.

II.

Glas o tome, da je u Orašcu održan zbor i da je na istom Karadjordje bio izabran za vrhovnog vodju, munjevitom se brzinom rasprostreo ne samo po Šumadiji, nego i po ostaloj Srbiji, te se narod sa svojim knezovima, koje je Karadjordje preko glasnika obavijestio bio o zaključku skupštine, listom digne, da se oslobodi od dahijskog jarma, a u tom su ga ponagali sami Turci, kojima je bila dodijala samovolja dahijâ.

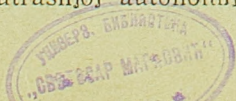
Srbi u prvi mah s uspjehom potukoše dahijsku vojsku kod Sibnice, Rudnika i Valjeva, te dahije moradoše Karadjordju ponuditi mir, ali ga Karadjordje ne prihvati, nego osvajajući dodje čak do Beograda i opsjedne ga. Sad sultan pošalje bosanskog Bećir-pašu, da kazni dahije i da umiri Srbe. Kad se Bećir-paša složio sa ustašama, dahije se preplaše te umaknu niz Dunav u Adakale, gdje ih stigne bimbaša Milenko Stojković i po nalogu Bećir-paše odrubi im glave i donese u Beograd te budu pokazane ustanicima. Onda Bećir-paša zahtje, da se ustanci razidju i da prestanu ratovati. Knezovi pristanu na to jedino tako, ako od sad Turci budu stanovali u Srbiji samo po gradovima i da Karadjordje bude srpski vladalac, a Srbi da priznadu tursku hegemoniju lih tako, što će sultanu plaćati danak. Sultan ne prihvati to, nego se riješi, da ponovno upotrebi silu protiv Srba, ali njegova vojska bude potučena tako, da je Afis-paša, ljuto ranjen, sa ostatkom svoje vojske pobjegao na trag u Niš.

Pobjedonosni Srbi sazovu onda skupštinu u Borač pa izaberu državni savjet, koji će, u dogovoru sa vrhovnim voždjom Karadjordjem, upravljati zemljom.

Razjareni sultan pošalje na to dvije još veće vojske, jednu s juga, a jednu sa zapada, ali Srbi ne samo da se nijesu poplašili, nego Karadjordje sa skupštine u Smederevu odgovori, da Srbi od sad ne će sultanu više plaćati ni danak. Tada Srbi sakupe

četrdeset hiljada junaka te hrabro na svima mjestima suzbiju Turke a godine 1807. otmu Beograd od Turaka. Time je Srbija za neko vrijeme bila sigurna od Turaka. Karadjordje ju uredi, a uz to se spremaše na daljnja osvajanja. I zbilja za kratko vrijeme, godine 1809., Karadjordje sa tri strane udari na Turke i dopre do Sjenice, gdje se sastane sa Crnogorcima, ali morade obustaviti napredovanje, jer su Turci s juga bili doprli do Čuprije te se Karadjordje morade povlačiti sa zapada i svom silom priteći u pomoć Čupriji. Te se iste godine zarati i Rusija s Turskom pa udružena srpska i ruska vojska povrate ono, što su Turci od Srba bili oteli. Srbi se sad late, da svoju zemlju uredi. Usprkos ponovnom napadaju Turaka Srbija godine 1810. postane slobodna.

No kako je Rusiji prijetila opasnost od strane Napoleona I., morala je svu svoju vojsku koncentrirati prema njemu pa ju povlačiti sa svih strana, te dakle i iz Srbije, jer je Napoleon na Rusiju digao vojsku od »dvanaest naroda«, koja je brojila do pola miliona momaka. Stoga je valjalo Rusiji na prečac prekinuti rat sa Turskom te ruski car Aleksandar I. naredi generalu Kutuzovu, da zaključi mir sa Portom. Kutuzov to i učini, te mir bude sklopljen 28. maja 1812. u Bukareštu. Tim mirom bude uglavljeno, da sva zemlja medju Dnjestrom, Prutom i Dunavom pripadne Rusiji. Kutuzov je tom prilikom nastojao, da kod Porte postigne što i za Srbe, te prema osmoj tački tog mirovnog ugovora Porta daje Srbima opštu amnestiju, odredjuje cifru danka, koji Srbija mora plaćati; ali za to Srbi moraju porušiti sve utvrde, koje su bili podigli za vrijeme rata, moraju Turke ponovno pustiti u gradove, da tamo smjeste topove i municiju. Porta, istina, tim mirom dozvoljava Srbiji samostalnu unutrašnju upravu, ali pri svem tomu odredbe osme tačke bukareškog mira ne samo da nijesu mogle zadovoljiti Srbe, nego su ih dapače morale ogorčiti, što bi Srbi pri svojoj unutrašnjoj autonomiji

poslije devetgodišnjeg vojevanja i samostalnosti Karadjordjeve Srbije ponovno morali potpasti pod Tursku kao njena raja.

Samom ruskom caru Aleksandru I. bilo je stalo do toga, da Srbija prihvati bukareški ugovor, te s toga pošalje svog poslanika grofa Ivelića do Karadjordja. Ivelić stigne u Topolu 28. jula 1812. Ivelić je Karadjordja utješio i uvjerio ga o dobrim namjerama svoga cara, te je ujedno gledao, da ga odvрати od svakog pokušaja protiv Turske, govoreći, da valja dobiti vremena, dok Rusija bude od neprijatelja očišćena, pa da onda poradi na tome, da Srbi od Turske postignu sve ono, na što su prema uspjesima u svom ustanku imali prava. U dogovoru sa grofom Ivelićem Karadjordje pošalje deputaciju 3. augusta 1812. u Carigrad do samog sultana s time, da saznadu, što sultan namjerava, ali i da ne sklapaju odmah mir, nego ča pregovore odugovlače sve dotle, dok se prilike u Rusiji ne bi popravile.

Po odlasku srpskih poslanika u Carigrad Karadjordje sazove dne 15. augusta narodni zbor u manastir Vračeešnicu i na tom zboru grof Ivelić obnastiruje želju ruskog cara, te se narod nad moštima Sv. Kralja Prvovjenčanog uz grmljavinu topova svečano zavjetuje, da će biti vjeran ruskom caru i da se povjerava jedino njegovoj zaštiti. To knezovi svojim potpisima i pečatima potvrde.

Turskom je u to vrijeme vladao sultan Mahmud II., čovjek vanrednih sposobnosti i silne energije. On je nastojao po što po to, da u Turskoj povрати red i poredak, a naročito da stane na put odmetanju pojedinih paša i samih hrišćana, te da tako Turskoj vrati sjaj i veličinu, koju je imala za njegovih predaka. Baš u početku njegove vladavine najviše mu je brige i jada zadavala Karadjordjeva Srbija te je stoga odlučio, da prvo-i prvo pokori nju, a za to mu se je dala najbolja prilika tek tada, kad je Rusija bila zapletena u rat sa Napoleonom te nije imala kade briniti se i za Srbiju.

Po sebi se razumije, da sa tako energičnim i silovitim vladaocem, kao što je bio sultan Mahmud II., Karadjordjevi poslanici nijesu mogli pregovarati sa uspjehom, te su tako dočekali, da ih je on nakon uzaludnog boravka im od šest nedjelja odaslao iz Carigrada u Jedrene velikom veziru Rušid-paši, da se pogode s njime. Rušid paša ih srdito dočeka, zahtjevajući: da Srbi budu raja, kao što su i bili, da predadu oružje, jer da se samo tako može sklopiti mir; inače će on, koji je do sada potrošio silan novac i izgubio silnu vojsku, još triput toliko potrošiti i još više vojske žrtvovati, ne bi li samo skršio Karadjordja i Srbiju. I kraj svih daljih pregovora Porta napokon ipak ostade pri svom zahtjevu i to još uz teže uslove, nego što ih je propisivao bukareški mir, naime, da Srbi polože oružje te da se tako Srbija sasvim pokori. Karadjordje na to nije mogao pristati te Turska onda sa tri strane udari na Srbiju. S jedne strane od Niša poveo je vojsku od šezdeset hiljada momaka Krsli Alipaša i odmah je dopreo do Deligrada. S druge je strane bosanski vezir skupio svu bosansku, hercegovačku i albansku vojsku, do svojih sto trideset hiljada vojnika, na granici Drine. S treće pak strane, od Vidina amo, doveo je kapetan Ali paša Dunavom i kopnom vojsku od šezdeset hiljada momaka. Karadjordje je imao do četrdeset dve hiljade za boj spremnih momaka i tu je vojsku razdijelio na tri strane.

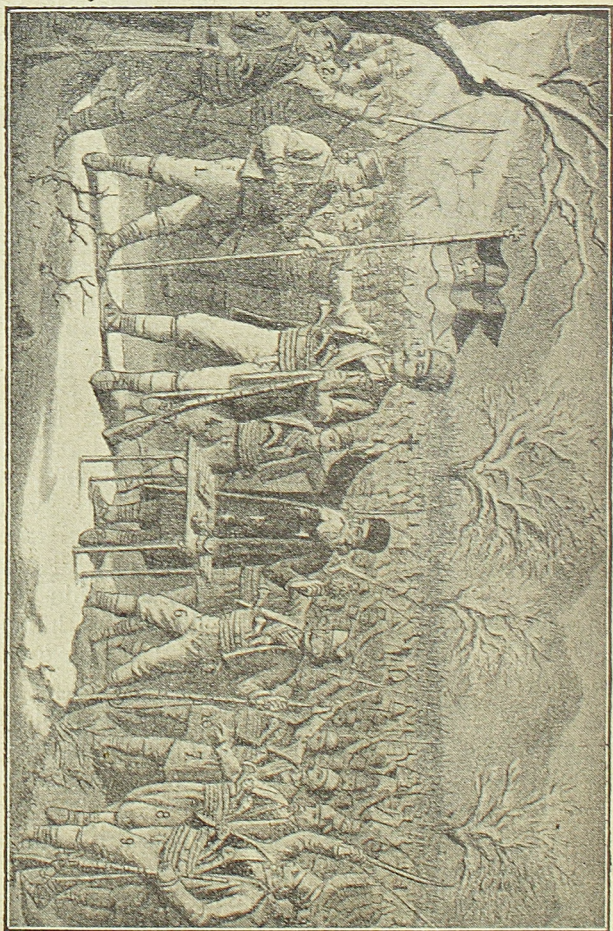
Karadjordje je sam pošao protiv vojske, koja je dolazila od Niša, ali u Jagodini oboli opasno, da su ga na kolima morali odnijeti u Topolu, gdje je odležao puna dva mjeseca.

Medjutim se srpska vojska na tri strane odupirala turskoj najezdi, ali je kod Drine morala ustuknuti, a i kod Deligrada, akoprem je vojvoda Mladen nadbio Turke pa i ubio turskog Krsli-pašu, nije mogla srpska vojska odoljeti, jer je veliki vezir Rušid Ahmed paša došao s velikom vojskom te potisnuo Srbe. Ni na trećoj strani nije srpska vojska bila bolje

sreće, jer je Hajduk Veljko, koji je junački već u po-
manjkanju municije punio topove samim srebrenim
talirima, poginuo te vojska ostala bez glave. A na-

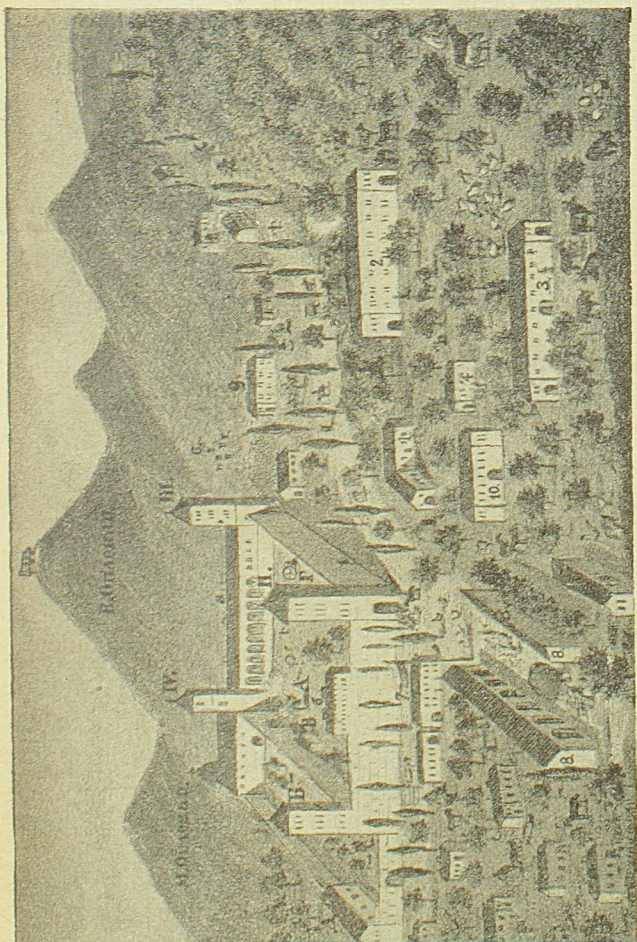
KARADJORDJEV USTANAK U ORAŠČU

1. Karadjordje predaje Tomosiji Raiiću barjak. 2. Oberknez Marko. 3. Stanoje Glavaš. 4. Vuile Ilić 5. Ajduk
Veljko 6. Vasa Carapić. 7. Marko Katić 8. Knez Sima Marković. 9. Arsenije Loma. 10. Ivan Jakovljević.

rod je, videći, da Karadjordja nema te držeći, da nije
više živ, dušom bio klonuo.

Karadjordje, osjetivši, da mu je bolje, pohita onako bolan k vojsci, koja je bila na Drini. Vojska, vidjevši Karadjordja, osokoli se ponovno i odista po-

KARADJORDJEVA TOPOLA

A) Gradska B) Crkvena avlija A) pod I. II. i III. Gradske kule, pod IV. Crkveni toranji. Pod a) Dvor Karadjordjev, b) Konak za goste, B) Stara njegova kuća za momke, II) Bunar. D) Škola izvan grada. Pod 1. Gostionica. 2. Ka-sarna. 3. Konjušnica. 4. Kuća nurijska. 5. Česma. 6. Turski grobovi. 7. Sreska kuća. 8. Vašarski dućani. 9. Pa-pova kuća. 10. Opštinska kuća.

tisne Turke. Na to Karadjordje ode da ohrabri druge vojske kod Šapca i na Moravi, ali tu već nije mogao

uspjeti, jer je turska sila bila jaka a narod srpski izgubio svu nadu u spas pa je počeo, tko je kud mogao, bjeđati, tako, da se je srpska vojska smanjila. U toj nevolji Karadjordje učini posljednji pokušaj, da spase narod te piše velikom veziru, da obustavi na šest nedjelja prodiranje i da počne pregovore o miru. Ali uzalud! Veliki vezir, podgovoren od svog sovjeta, ne htjede pristati na primirje, nego svom silom nastavi prodiranje.

U tom stanju stvari, videći, da u otporu nema više spasa, Karadjordju nije preostajalo ništa drugo, do li da sa mnogim vojvodama predje u Austriju. Bilo je to 21. septembra 1813. godine.

Značajno je, da se u Carigradu i na Bosforu na glas o tome, da je Karadjordje prešao u Austriju te turska vojska opet zauzela Beograd, Šabac i Smederevo, iz topova pucalo tri dana po tri puta, dajući oduške veselju, što je Srbija opet pokorena.

III.

Čitava Karadjordjeva vladavina poslije orašačke skupštine od godine 1804. pa do odlaska Karadjordja i nekih vojvoda iz Srbije u Austriju godine 1813., isprotkana je neprekidnim ratovanjem i osvajanjem, koje je po Srbe ispalo povoljno toliko, da se Karadjordjeva Srbija protezala od severa na jug od Beograda do Niša a od zapada na istok od Loznice do Negotina. Ma da je Karadjordje za sve to vrijeme zabavljen bio vojnim operacijama, koje su mu oduzimale najviše vremena, ipak je dospio da se pobrine i za unutrašnje uređenje svoje zemlje.

Kako je, prema napred rečenom, Karadjordjeva glavna radnja bila usredsređena u narodno naoružavanje i spremanje za boj, to je Karadjordje, kao vješt organizator, koji je i sâm, učestvujući u austrijskim ratovima, imao prilike uočiti vojnu stegu i disciplinu te se uvjeriti, da je kud i kamo lakše operirati sa iz-

vježbanom vojskom nego sa kič-masom, glavnu brigu cijele svoje vladavine posvetio vojsci i u tom postigao rezultate relativno slične podhvatima svog velikog savremenika Napoleona I.

Pošto se narod teško privikava novotarijama svake vrsti, to su Srbi u prvi mah razočarano i skeptično promatrali prve vojne vježbe momčadije u Topoli, ali kad se poslije ispostavilo, da je uvježbana vojska kragujevačke nahije bila okretija u okršajima protiv Turaka te prema tome imala i više uspjeha, to je narod oberučke prihvatio ideju vojne discipline. Karadjordjevu vojsku obučavali su ekserciru Hrvati i Srbi iz austrijske vojske, koji su jamačno sa Karadjordjem zajedno vojevali u ratu Austrije protiv Turske i imali iskustva, što se tiče uredjenja vojske.

Karadjordje je, po ruskom uzoru, bio sastavio eksercirna pravila. I Karadjordjeva je vojska, kao i ostale evropske vojske, razredjena bila u pješadiju, konjicu i topdžije a bilo je i pionira u njoj. Borci su bili odjeveni u narodno odijelo, osim topdžija i dobošara, koji su se odijelom razlikovali od ostalih. Plate su dobivali borci iz državne kase po petnaest groša mjesečno, a uz to su im komordžije donosili od kuća hranu, a u povratku sa bojnog polja komordžije su ranjenike odvodili njihovim kućama. U pojedinim okruzima vojvode su bili dužni skupljati vojsku i vježbati ju, osim toga nabavljati municiju, a o svemu su morali polagati računa vrhovnom voždu Karadjordju. Od šest stotina hiljada duša u Karadjordjevoj Srbiji mogla se je dići vojska od svojih sedamdeset hiljada boraca.

Karadjordje je svoju Srbiju razdijelio na okruge (nahije, 21), okruge pako na srezove (knežine), a ove na opštine. Ustanovio je t. zv. Narodni Sovet i pet ministarstava: vojno, unutrašnjih djelâ, pravde, prosvete i crkvenih djelâ i financijâ. Ustanovio je Veliki Sud, koji je imao da pregleda odluke okružnih sudova. Nad Narodnim Sovetom kao i nad Velikim Sudom glavni je nadzor vodio sam vrhovni vožd Karadjordje.

Pre Karadjordjeve vladavine nije bilo u Srbiji u sto sela jedne škole. I na prosvjetnom polju dospio je Karadjordje da svoj narod podigne tako, da je u doba njegove vladavine otvoreno mnogo osnovnih škola pa čak i jedna Velika Škola u Beogradu.

Za osnovne škole doveo je spremne učitelje prečane te u svakom okrugu, u svim varošima i većim mjestima, postojala je barem po jedna škola a iz tih škola prelazili su djaci u beogradsku Veliku Školu, koju je polazilo preko sedamdeset velikoškolaca a u kojoj se kao glavni predmeti predavali: istorija, geografija, račun, njemački jezik, statistika, stilistika, državno i narodno pravo, moralne pouke i t. d. Za ove nauke bilo je vanredno sposobnih profesora a medju tim profesorima spominju se, uz ostale, Vukov preteča veliki Dositej Obradović i u vascijelom srpstvu svojedobno pripoznati najučeniji Srbin Ivan Jugović. Medju učenicima pak te Velike Škole nalazimo Karadjordjeva sina Aleksija, oca srpske književnosti Vuka Stef. Karadžića i Lazu Andrijevića (Bata-Laku).

Na crkvenom polju takodjer je Karadjordje učinio mnogo. Prije svega je na zauzimanje Dositeja Obradovića osnovao godine 1810. u Beogradu bogosloviju i na istu za profesora pozvao poznatog propovjednika i učenog bogoslova Vićentija Rakića. Podizao je nove a opravljao stare bogomolje i snabdjevao ih nuždnim potrebama. U svojoj topolivnici u Beogradu dao je salijevati zvona i njima darivao mnoge crkve. Vladike su od naroda pobirale dimnicu, po 12 para od kuće, a kad vladičanstvom obilaze, gdje noće, po 5 groša davano im je za svećenje vodice. Od sveštenstva uzimale su vladike po četiri pare na kuću a za sindjeliju plaćali su sveštenici vladikama sto groša. Manastiri su takodjer vladikama davali godišnju potporu. Mirsko sveštenstvo imalo je od epatrahilja ove prihode: za bir 15 oka hrane po glavi, za vjenčanje 2 groša, za veliko opijelo 5 groša, za malo opijelo 1 groš; znamenje, vodica i molitva po 10 para a krsna vodica 20 para. O manastirskom imetku staralo se je da se ne harči.

Karadjordje, u vrijeme svoje vladavine, osobitu je pažnju obraćao na saobraćaj a naročito na odašiljanje vojne korespondencije. Isto su vršili njegovi momci, koji su bili uvijek uz njega i raznosili njegove naredbe iz Topole, Beograda ili sa bojnog polja.

Zanimljivo je znati, kako se u prvim danima Karadjordjevog ustanka vodila prepiska medju prvim vladaoцем srpskim, od Kosova ovamo, Karadjordjem, i Petrom I. Njegušem, vladikom i gospodarem Crne Gore i Brda, u svrhu zajedničkog vojevanja protiv Turaka. Pisma je nosio crnogorski slijepac-guslar Gjoka Milutinović Vasojevcćanin sa Cetinja u Topolu i obratno, i to skriveno u dršku svojih gusala, a uz put je pjevao uz gusle, veličajući Turcima tursku a Srbima srpsku slavu.

Tada Srbija bijaše isprepletana sa sedam glavnih drumova, na kojima je Karadjordje na većim mjestima postavljao poštanska odmorišta t. zv. mezulane, u kojima su držani bili konji vazda spremni za razmjenu. Kako se pazilo na to, da se imetak poštanski čuva i štiti, najbolji je dokaz to, što ni Karadjordjev pobratim Milutin Garašanin nije mogao izbjeći odgovornosti, kad je na njega pala sumnja, da je u Garašima zapalio ne samo poštansku zgradu nego i sijeno za poštanske konje. Poštari (mezuldžije) se brinuli za uredno odašiljanje pošte sa mezulanâ. Takvih odmorišta bilo je za Karadjordjevo vrijeme preko četrdeset. Okružni zapovjednici-vojvode morali su se brinuti za to, da se poštanski saobraćaj vodi uredno, a za uzdržavanje poštâ morao je narod dotičnog okruga plaćati jedan dio dvadesetka od ovaca, koza i teladi, koji je morao davati u državnu kasu.

Najbolji dokaz tome, kako se Karadjordje brinuo za saobraćaj, jeste to, što su putnici, putujući sa zapada Evrope suvim na istok do Carigrada, mogli nesmetano prolaziti kroz Srbiju, a isto tako je mogla sva zapadna pošta za istok tim putem sigurno prolaziti; ali su i putnici i pošta morali prevaljivati put carigrad-

skim drumom od Beograda preko Hasan-Pašine Palanke, Jagodine, Ražnja (Raschne) i Niša i preči kroz Srbiju ukupno pedesetšest milja.

Svaka država, pa i ona, koja je i najmanje uređena, mora imati svojih prihoda i rashoda već prema tome, što svaki narod ima svojih prava i dužnosti, a nekmo li da toga ne bi imala bila Karadjordjeva država, koja je bila za kratko vrijeme uređena po uzoru tadašnjih većih država.

Državni prihodi u glavnom su bili: porez (deset groša na glavu), desetak od hrane i vinograda, dvadesetak od ovaca, koza, svinja i goveda, prirez, žirovina, novčane kazne, djumruci, skelarine, ribolov, prodavanje turskih privatnih dobara, kopanje ruda i najzad izobilna ruska novčana pomoć. Rashodi pako bili su: izdržavanje bečara t. j. plaćenih stranih vojnika, barudžijâ, topolivnice u Beogradu i radnikâ u njojzi, nabavljanje vojne municije, nabava hrane za vojsku, plaće činovnicima, učiteljima i profesorima velike škole, plaće majstorima za javne radove. U to doba su deset groša prosječno sačinjavali jedan cesarski dukat. Sam Karadjordje imao je godine 1811. godišnje plaće svega dve hiljade dukata, ali ju nije dizao, jer je narodna kasa bila oskudna. Godišnji računi o prihodima i rashodima izradjivani su bili u Narodnom Savetu a podnašani su Karadjordju na odobrenje.

IV.

Kad je Karadjordje prešao na austrijsku stranu u Zemunu, stavljen je bio u karantenu, ali već drugi dan pozvao ga je austrijski general Červenka pa ga je pitao, gdje se misli nastaniti. Karadjordje mu odgovori, da želi neko vrijeme provesti u krajevima Fruške Gore, ali na pitanje, kojem će se privoljeti carstvu, da li ruskom ili austrijskom, Karadjordje reče: ruskom. Na to ga onda, i prije nego što je izdržao karantenu, general Červenka otpravi najprije u zatočenje u manastir Fenek i tamo ga je još jednom zapitao, što namjerava. A kad je Karadjordje opet rekao, da misli da se nastani u Rusiji, general ga pošlje u Golubince a odanle poslije kratka vremena u tvrđavu Petrovaradin.

Još u Zemunu su Austrijanci uzaptili bili od Karadjordja i njegovih sve važnije, što je bio iz Srbije sobom ponio.

Vrijedno je spomenuti teške dane živovanja Karadjordjeva i u samom manastiru Feneku. Akoprem su fenečki kaludjeri Karadjordju odavali čast i nastojali, da mu čemerne dane olakšaju, ipak je Karadjordje bio tužan te je jedno večer, kad mu je pred protom Matijom Nenadovićem i drugima jedan kaludjer pri večeri nazdravio i uzdigao ga kao zaslužnog vožda srpskoga naroda, Karadjordje se rasplakao sa gorke sudbine svog naroda i jedva jedvice su ga prota Nenadović i drugi mogli utješiti samo nadom, da će srpskom narodu pomoći jedino ruski car, do koga bi Karadjordje morao otići sâm glavom.

Iz Petrovaradina Austrijanci početkom januara 1814. otprave Karadjordja sa njegovim starijim sinom Aleksijem pod stražom u Gradac a ostale srpske vojvode porazmještaju po drugim gradovima Štajerske, ali tako, da se jedan sa drugim nijesu mogli sastajati.

Karadjordjev je ustanak u svoje vrijeme zadivio cio svijet te je privukao na sebe veliku pozornost i austrijskog dvora. Nije dakle čudo, što je Kara-

djordja, ma i kao zatočenika, namjesnik Štajerske princ Hohenzollern u više maha pozivao, da se prikloni Austriji, obećavajući mu, da će mu austrijski dvor darovati kneževsko dostojanstvo, dati mu vojsku ne samo da se vrati u Srbiju nego dapače i da zavlada i Bosnom i Hercegovinom. No Karadjordje je energično odbijao sve i najsajnije ponude bečkog dvora, jer se čvrsto uzdao u ruskog cara, na koga se iz svakog mjesta, gdje je bio u zatočenju, preko svojih izaslanika obraćao molbom za zaštitu svoju i svog naroda. I zbilja ga ta nada, barem što se njega tiče, nije omanula, jer kako on tako i ostale vojvode na zauzimanje ruskog cara kod austrijskog dvora budu iz zatočenja oslobođeni i dobiju pravo živovanja u Rusiji te se u ljetu 1814. godine krenu u Rusiju, pošto su pre toga boravili neko vrijeme u Srijemu na granici Srbije, otišavši po svoje porodice, i tom je prilikom Karadjordje iz Karlovaca, gdje je bio kod mitropolita Stratimirovića, namjeravao, da predje potajno u Srbiju, da ponovno digne ustanak, ali mu to nije uspjelo, pošto su austrijske vlasti bile na oprezu te ga sa ostalim vojvodama i njihovim porodicama otpratile do odredjenog mjesta obitavanja, varoši Hotina u guberniji Besarabiji.

Odmah po Karadjordjevu prelazu iz Srbije veliki vezir primicaše se Beogradu tako, da je treći dan sa velikom vojskom bio u Beogradu. Još prije toga se mnogi Srbi odlučise, da predju u Austriju, da se sklone ispred turske osvete. Tim Srbima nije sudbina bila najbolja, jer su se mnogi, prelazeći preko Save i Dunava, utopili a oni, koji su prešli, nijesu u Austriji našli najbolji prijem. Prije svega morali su izdržati kontumac po močvarnim mjestima, gdje ih je puno stradalo zdravljem, a oduzimano im je sve, pa i skupocjeno odijelo i oružje. Austrijske vlasti su ih zlostavljale toliko, da su jadni Srbi, koji nijesu bili pod nadzorom, većinom voljeli da se vrate u Srbiju ponovno pod tursku vlast, nego da ostanu u Austriji.

Bilo je dobrih duša, koje su postradalim srpskim knezovima, kao i svemu narodu, koji je prešao bio iz Srbije, davale izdašnu pomoć. Tako se za mitronosnog srpskog pjesnika »Glasa arfe šištovačke« Lukijana Mušickog kazuje, da je, kao arhimandrit manastira Šišatovca, otpremao po čitava kola hrane izbjegloj najči iz Srbije pa je i sâm odilazio onamo i svojom rukom dijelio hljeb.

Svi pako Srbi, koji su se zadržali u Srbiji, morali su se kriti po gudurama i čekati zgodu, da se po Karadjordjevu povratku ponovno dignu na Turke.

No poslije Napoleonova potpunog poraza kod Leipziga Rušid paša, bojeći se Rusije, počne sa srpskim narodom blaže postupati. A da je srpski narod poslije svog oslobodjenja opet mirno pristao pod tursko gospodstvo, velikih zasluga ima Miloš Obrenović, koji je pod Karadjordjem bio knez rudničke nahije a silom okolnosti nije mogao i on, kao i još neke vojvode, sa Karadjordjem preći u Austriju. Miloš je utjecao na narod, da se ne buni, a time je stekao povjerenje velikog vezira, koji ga je onda imenovao bašknezom rudničke nahije i izdao buruntiju, da se njemu ima svako pokoravati.

No kad je pred jesen te godine pukao glas, da je Karadjorje na domaku Srbije u Karlovcima te se svaki čas može opet pojaviti, sinula je nada u dušama Srba te je Hadži Prodan digao ustanak, ali je taj ustanak, posredstvom kneza Miloša, u klici bio ugušen.

Taj ustanak dade Turcima povoda, da se vrate na staro te da raju jače pritegnu. Hadži Prodan sretno umakne u Austriju a mnoge kolovodje ustanka budu u Beogradu na kolje nabijeni. Pritisak od strane Turske bio je tako strašan, da se jedva dao izdržati, te je ponovno moralo doći do toga, da se izmučeni srpski narod digne na svoje zlotvore.

Kad je Sulejman paša dočuo, da se narod komeša, pozove početkom godine 1815. u Beograd sve vidjenije knezove pa im zapovjedi, da na svaki narodni pokret paze, inače jamče svojim glavama, i da pokupe

harač. Miloša pako paša zadrži kod sebe u Beogradu kao svog »posinka«. No knezovi se dogovore i zavjere, da će narod na proljeće dići na ustanak i da se ima pozvati knez Miloš, da im se priključi, inače će ga smatrati izdajicom. Odrede vojvodu Arsenija Lomu da ga pozove na to. Loma se primi i zakune se, da će Miloša, ako se ne bude odazvao, smatrati Turčinom i ubiti ga.

Kad je Sulejman paša doznao, da se knezovi dogovaraju i da je nastalo neko komešanje u narodu. odluči se, da od naroda silom oduzme oružje i da kazni one, koji su bili vinovnici novog nemira. Te tako dade pogubiti većinu odlučnijih knezova a medju njima i jaseničkog vojvodu Stanoja Glavaša, čiju glavu dade donijeti u Beograd i tamo nataći na kolac pred svojim konakom, pa da bi zastrašio i kneza Miloša, poruči mu po svom gavazu, da je sad red na njegovu glavu. Miloš, uvidjevši, da više u Turaka vjere nema, a pobojavši se za svoj život, ukloni se iz Beograda pa ode u selo Crnuće, gdje ga odmah zatim potraži vojvoda Loma i pozove da pristane sa ostalim knezovima na ustanak. No tek na navaljivanje ostalih knezova Miloš izjavi, da će se pridružiti ustanku, ali želi, da se u Takovu o saboru na Cvijeti poslije službe božje sa narodom iz svoje nahije sporazumije. Dok se Miloš tako kolebao, dotle je po spomenutom dogovoru vojvoda već buknuo bio u krajevima: kareškom, rudničkom i jaseničkom ustanak, što ga je prvi predvodio Karadjordjev vojvoda Arsenije Loma. U tom ustanku Loma je mučki, na Lazarovu subotu, poginuo. Započeti Lomin ustanak nastavio je poslije zбора u Takovu na Cvijeti 1815. knez Miloš. Poslije toga se mnoge srpske vojvode, koji su prešli bili u Austriju a nijesu sa Karadjordjem otišli u Rusiju, vrate u Srbiju, da pomognu ustanak. Ustanak je počeo sjasno. Turci su bili stjerani u gradove, ali kad je Porta poslala na granicu Srbije dve goleme vojske, ustaničci se nadju u neprilici.

U to je doba Rusija bila već malo odahnula, jer je Napoleon konačno bio skršen, te je mogla kod Porte nastojati, da se ispuni osma tačka bukareškog mira. I doista Porta popusti i dade nalog vojskovođi rumelijskom valiji, da učini sa Srbima primirje i da im dade neke ustupke.

Taj treći ustanak, koji je Karadjordjev vojvoda Arsenije Loma započeo bio na cvjetni četvrtak godine 1815., a nastavio ga knez Miloš Obrenović, trajao je svega do 14. jula te godine. Primirjem u Čupriji, kojim je završen bio taj ustanak, dobila je Srbija unutrašnju samoupravu u toliko, što je u Beogradu osnovana Narodna Kancelarija od dvanaest knezova na čelu sa baš-knezom Milošem. Ta kancelarija imala je pravo, da sudi Srbima za veće zločine, no ako je koga valjalo smrću kazniti, taj se imao predati paši na pogubljenje.

Na glas o tom, da je u Srbiji buknuo ustanak, crnogorski vladika Petar I. naumio je bio da sa Crnogorcima podje u pomoć ustanicima u Srbiji. No kad je doznao, da se Karadjordje nije vratio iz Rusije te da je taj ustanak započet bez njega, okanio se svoje namjere, rekavši: »Ustanak je umiren prije nego što je započeo«.

I sama živa istorija Karadjordjeva doba, narodni guslar slijepac Filip Višnjić, koji je ne samo pjesmom obesmratio podvige Karadjordja i njegovih junaka nego i takodjer guslama sokolio i hrabrio srpske ustanike, nije pripisivao velike važnosti drugom i trećem ustanku te ih nije ni ovjekovječio pjesmom.

Kao što spomenusmo, Karadjordje sa glavnim svojim vojvodama i mnogim srpskim porodicama, na zauzimanje ruskog cara dobivši dozvolu od austrijskog dvora, podju 17. septembra 1814. preko Novog Sada, Temerina, Starog i Turskog Bečeja, Beodre, Velike Kikinde, Komloša i Velikog Bečkereka te stignu u Temišvar, gdje je trebalo da se sastanu i da se prijave austrijskoj vojnoj vlasti, koja ih onda preko Erdelja uputi u Rusiju u varoš Hotin i okolna mjesta, kao mjesta njihovog novog obitavanja. Onamo stignu 26. oktobra 1814.

Od znamenitih Srba otišli su sa Karadjordjem: Mladen Milovanović, predsjednik Soveta; Stevan Vilipović, vojvoda i sekretar Soveta; Čolak - Anta Simonović, vojvoda kruševački; Cincar Janko Popović, vojvoda požarevački; Pop Luka Lazarević, vojvoda šabački (sa svojim barjaktarom Tošom Bojanićem. Karadjordjevim zetom, koji je u Hotinu uzeo za ženu Saru, udovu vojvode Karamarkovića); knez Ivan Rašković; Ilija Čarapić, gročanski vojvoda; Jovica Milanović, vojvoda posade beogradske, Karadjordjev zet; Vule Ilić, komandant grada Smedereva; Nikola Karamarković, vojvoda i komandant grada užičkog, Karadjordjev zet; Jakov Nenadović, član Soveta i komandant valjevski, i sin mu Jevrem Nenadović, tamnavski vojvoda, potonji tast kneza Aleksandra Karadjordjevića, otac kneginje Perside; Antonije Ristić Pljakić, karanovački vojvoda, Karadjordjev zet; Laza Teodorović, narodni čata i pisar Jakova Nenadovića; Karadjordjev pismonoša (Cetinje—Topola) slijepac guslar Gjoka Milutinović Vasojevčanin i Vujića Vuličević, smederevski vojvoda, sa svojim pisarom Antom Protićem. Ovi su svi od ruskog cara dobivali, koji manje koji više, godišnje potpore za uzdržavanje, a Karadjordju bude u Hotinu odredjen za obitavanje lijepi nekadašnji pašin dvor i godišnja potpora od hiljadu dukata.

Varoš Hotin leži na desnoj obali rijeke Dnjestra blizu austrijske granice. Mijenjala je često gospodare, čas je pripadala Turskoj, čas Poljskoj, čas Austriji, ali bukareškim mirom od godine 1812. pripala je sasvim Rusiji. Danas pako poslije svjetskog rata dodijeljena je kraljevini Rumuniji. Znamenito je tvorničko mjesto. Hotin broji sada preko dvadeset hiljada stanovnika, koji su većinom židovi i unijati.

Čim je Karadjordje stigao u Hotin, doznao je, da je Hadži Prodan digao ustanak i da taj ustanak napreduje. To ga je veoma obradovalo. No ta radost nije trajala dugo, jer mu je uskoro stigao glas, da je Hadži-Prodanov ustanak ne samo pomoću kneza Miloša ugušen, nego da su mnogi Srbi pohvatani, pogubljeni i čak živi na kolje nabijeni. Taj nepovoljni glas navede Karadjordja, da sazove sve u okolici Hotina nalazeće se vojvode u Hotin na dogovor, na kojem riješe, da pošlju ruskom caru Aleksandru I. molbu, da poradi kod Porte, nek obustavi zulume Turaka protiv Srba. U to stigne Karadjodju glas o tom, da je njegov vojvoda Arsenije Loma na cvjetni četvrtak 1815. digao ustanak, u kojem je sam Loma mučki poginuo, ali da se tome ustanku, na navaljivanje u Srbiji zaostalih Karadjordjevih vojvoda, pridružio i knez Miloš Obrenović. Ujedno bude izvješten, da se vojvode koji su se bili sklonili u Srijem, svi nanovo vratili u Srbiju u svrhu ustanka. Taj ga glas veoma obraduje te odmah sazove, dogovora radi, ponovno sve vojvode u Hotin i predloži im, da se obrate pismeno na ruskog cara, da mu jave, da se srpski narod uslijed zuluma turskih digao na oružje, i da ga zamole, nek bude na ruci srpskom narodu. U isto vrijeme dobije Karadjordje od vojvode Miloša i drugih vojvoda tajni poziv, da dodje u Srbiju; ujedno mu stigne i od prote Nenadovića glas, da ustanak srpski dobro napreduje. Na te povoljne glase Karadjordje pošlje tajno vojvodu Vujicu Vuličevića u Srbiju do kneza Miloša sa informacijom, da je u Topoli pred odlazak svoj zakopao pod topolskim gradom u

jednoj kumbari dvanaest hiljada dukata, i sa uputom, kako da se taj novac upotrebi u svrhu ustanka, i da će on takodjer doći u Srbiju, čim se prethodno sporazumije sa ruskim carem Aleksandrom I.

Čuprijsko primirje od godine 1815., kojim je završen bio treći ustanak, nije zadovoljilo Karadjordja te on u dogovoru sa srpskim vojvodama u Hotinu riješi, da lično ode u Petrograd do ruskog cara, ne bi li u ovoga izradio, da se zauzme kod Porte, da Srbi dobiju povoljnije uslove za mir. I odista po najvećoj zimi godine 1816. ode u Petrograd sa vojvodom Jakovom Nenadovićem.

Karadjordje je u Petrograd otišao sa najljepšim nadama, koje je za cijele svoje vladavine gajio u svom srcu, naime da će Srbe od sviju strana ogrijati sunce i da će svog neprijatelja pobijediti uz božju pomoć i zaštitom ruskog cara Aleksandra I., koga je Karadjordje uvijek smatrao pokroviteljem srpskoga naroda.

Aleksandar I., car i samodržac Rusa, vladao je ruskim carstvom od 1801.—1825., dakle kroz cijelu Karadjordjevu vladavinu. Aleksandar I. bijaše vladar čovječan i težio je samo za mirom. U najodsudnijim časovima svoga carstva, pri navali Francuza godine 1812., kad je Napoleon I. htio da skrši rusku moć i kad je na Rusiju poveo vojsku od »dvanaest naroda«, Aleksandar umio je izazvati nacionalni fanatizam svoga naroda tako, da su Rusi, držeći se uvijek defenzive, obarajući i uništavajući sve iza sebe, uzimali pred Napoleonom sve dok ga, 14. septembra 1812., ne domamiše i umamiše u samu Moskvu, koju su prije toga sa sviju strana zapalili. Zaman je Napoleon unutar golih moskovskih zidina mjesec dana očekivao iz Petrograda odgovor na svoju ponudu o miru: morade 19. oktobra te godine sa izmučenom i proredjenom vojskom povlačiti se. Nu uslijed silnih napadaja Rusa i strašne zime bude mu vojska gotovo sva smlavljena, te je jedva sa petnaest hiljada mo-

maka stigao u Vilnu a odande se na prostim seljačkim saonama preko Varšave i Draždjana vratio u Pariz, kamo je stigao 19. decembra 1812.

Na bečkom kongresu od godine 1815. nastojao je Aleksandar I. neumorno na tom, da se stvori sloga medju vladarima i uspostavi stalan red u Evropi na temelju bratskog i hrišćanskog sporazuma. U opće bijaše Aleksandar I. pun najljepših ideala, ali ih zbog slabosti i nepostojanosti svoga karaktera nije mogao ostvariti. Uz to je bio pristupačan tuđim utjecajima i nagovorima. Oženjen je bio badenskom princesom Lujzom, koja je, prešavši u pravoslavlje, dobila ime Jelisaveta.

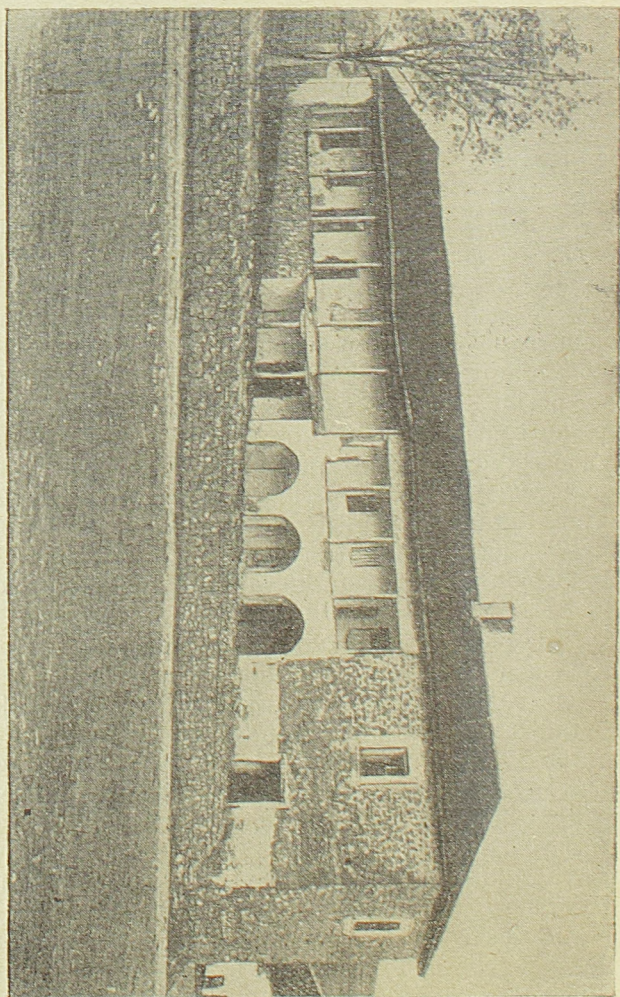
Car Aleksandar je vrlo lijepo primio Karadjordja, o kojem je u svoj Evropi vladalo najpovoljnije mišljenje, pažljivo ga je saslušao, ali obzirom na tadanje prilike, poslije bečkoga kongresa mogao ga je utješiti jedino izgledom na povoljnije prilike, kad će Rusija moći otvoreno zahtjevati od Porte, da Srbe oslobodi ispod jarma. Na drugom prijemu car Aleksandar je Karadjordja prikazao carici Jelisaveti te su ga car i carica zadržali na ručku.

Najuglednije petrogradsko društvo natjecalo se je, ko će sjajnije i usrdnije dočekati Karadjordja, i svako se je ponosio i dičio, da mu je u domu boravio, kako ga nazivahu, Černi Georgije.

Ali ni carska susretljivost, kao ni srdačni doček Petrogradjana, nijesu mogli Karadjordju sa srca skinuti teret, koji je na nj navalila bila nesreća njegovog naroda. Karadjordje je snivao jedino samo o tome, kako bi se mogao vratiti u Srbiju te poraditi, da se srpski narod oslobodi. Sa još većim se brigama i zadacima vratio s proljeća 1816. iz Petrograda u Hotin.

Baveći se nekoliko mjeseci u Petrogradu Karadjordje je došao u dodir i sporazumio se sa ruskim ministrom spoljašnjih poslova grofom Kapodistrijom te s njime uglavio, da uz pristanak ruskog dvora dignu ustanak svih balkanskih naroda protiv Turske. I zbilja se u Hotinu, kamo je docnije stigao i sam grof Ka-

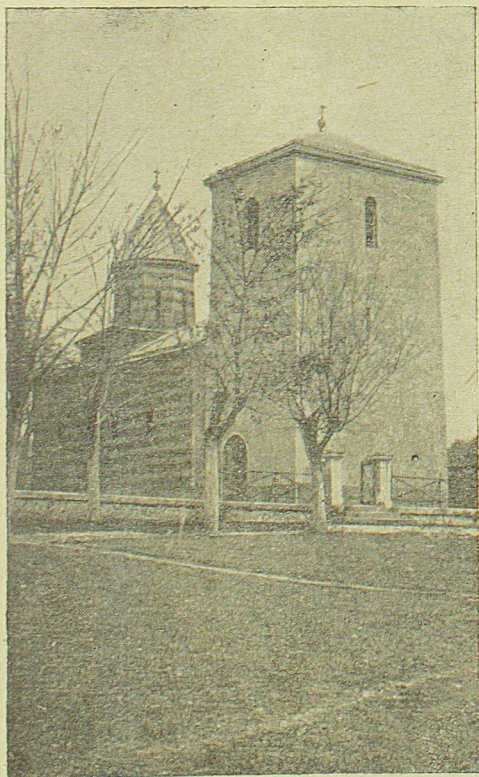
podistrija, organizuje društvo i stvori plan za zajedničku akciju protiv Turaka. Glavni članovi toga

Ostatci Karadjordjeva grada u Topoli

društva bili su članovi tako zvane heterije, družine, koju su u Odesi godine 1814. sklopili bili grčki ro-

doljubi a u koju su bili pristupili Bugari i Rumuni. Karadjordju je poslije bilo povjereno, da rukovodi pripremom za opći ustanak. I doista se u Hotinu po Karadjordjevu povratku iz Petrograda pod njegovim

KARADJORDJEVA ZADUŽBINA
CRKVA SV. BOGORODICE U TOPOLI

nadzorom stadoše ozbiljno vježbati dobrovoljci Srbi, Bugari i Grci a vježbali su ih ruski oficiri. I po svim većim gradovima Besarabije počnu se skupljati dobrovoljci na vježbu. Ti dobrovoljci nosili su jednako odijelo a kape su im imale natpis »Sloboda ili Smrt«.

Odbori tih heterista bili su u Bukareštu, Jašu, i Hotinu a glavne su vodje bili: Karadjordje, knez Ipsilanti. Jorgač i grof Kapodistrija.

Pošto je prema dobrovoljaca bila dovršena, valjalo je da pojedine vodje heterije podju u dotične zemlje pa da započnu akciju. Prvi podje Karadjordje i uputi se u Srbiju, udarivši na Jaš, gdje se zadrži šest nedelja u dogovoru sa ostalim vodjama heterije, a odanle ode u Bukarešt, gdje je u istom predmetu boravio dve nedelje, otud pak piše u Hotin, da mu se pošalje njegov konj u Zemun i preda njegovom bujlukbaši Petru Jokiću iz Topole. Iz Bukarešta ode Karadjordje do Bele Crkve i zatim se čamcem, sa svojim sekretarom Naumom, preveze preko Dunava u Srbiju licem na Petrov dan godine 1817.

Čim je Karadjordje, nakon četirigodišnjeg odsustva, opet nogom stao na srpsku zemlju, odmah je pošao da potraži vojvodu Vujicu Vuličevića, koga je iz Rusije poslao bio do kneza Miloša i u kome je imao najviše povjerenja. Sastavši se sa Vujicom kod Velike Plane, po svoj prilici mu je priopćio velike zadatke heterije, a Vujica je onda po svom pisaru Anti Prokiću obavjestio kneza Miloša o Karadjordjevom dolasku, a dok je došao odgovor od kneza Miloša, Vujica je Karadjordja sklanjao nekoliko dana po pouzdanim mjestima.

Knez Miloš, saznavši od Vujičinog pisara Ante, da se je Karadjordje vratio u Srbiju, stavi pisara Antu pod stražu, Vujici pak pošalje po svojim pouzdanicima pismo, u kojem mu kaže, da je on sa ostalih dvanaest knezova dogovorno riješio, da naredi Vujici, nek smakne Karadjordja i njegovu glavu neka pošalje u Beograd, inače će on, Vujica, platiti glavom. O svemu tome knez Miloš izvijesti beogradskog Alipašu Marašliju a paša mu na to odgovori, da on to odobrava i da mu, ako zatreba, stoji na ruci svakovrsnom pomoći.

Kad je Vujica proučio pismo kneza Miloša, odmah se sa svojim momkom Nikolom Novakovićem

krene do Karadjordja u selo Radovanje, da izvrši nalog kneza Miloša. Bilo je to u oči ljetnog Arandjelova a licem na Svetog Arandjela u zoru, 13. jula godine 1817., u kolibi domaćina Dragića Vojkića Vujičin momak Nikola ubije u snu Karadjordja sikirom, jer se je bojao pucati na nj, pošto se je pogovaralo, da tane ne gadjja Karadjordja. Zatim iz puške ubije Karadjordjeva sekretara Nauma, koji je u taj mah otišao bio na izvor po vodu. Obojici odrubi glave i baci ih u konjozobicu. Karadjordjevu glavu Vujica sa ostalim Karadjordjevim stvarima (sabljom, ordenima, barjaticima, novcem, kao i sa planovima za opći ustanak na Balkanu) po ubici Nikoli na konju kasom prekim putem pošalje u Beograd, da sve preda knezu Milošu. Taman se knez Miloš, ne imajući vjere u Vujicu, da će izvršiti zapovjed, spremaše sa hiljadom turskih delija, da sâm udari na Karadjordja, ali u taj čas dojezdi Karadjordjev ubica pred kneza Miloša pa, vadeći iz konjozobice Karadjordjevu glavu, pozdravi ga riječima: »Evo ti, gospodaru, glave Karadjordjeve! Ne ćeš se više od njega bojati.«

Karadjordjeve i Naumove mošti zakopao je ne daleko od mjesta ubijstva pod jednim brestom Dragić Vojkić, pošto ih je opojao sveštenik Vučko Popović iz Adžibegovca.

Karadjordjevu glavu preda knez Miloš beogradskom veziru paši Marašliji a ovaj mu je vrati s tim, da ju dade oderati, nasoliti i pamukom ispuniti, pa ju Marašlija onda po tatarinu, 18. jula 1817., pošalje u Carigrad na dar sultanu Mahmudu II., koji ju dade izložiti pred svojim dvorom uz natpis: »Glava znamenitog vodje srpskih hajduka, koji se je zvao Karadjordje.«

VI.

Uprava Hrvatskog Etnografskog Muzeja u Zagrebu naložila je ljetos meni, kao svom povjereniku, da obidjem nekoje krajeve u Srbiji a naročito da svratim u Topolu, kolijevku današnje vladajuće dinastije Karadjordjevića, te da za isti muzej prikupim što više gradje. Ja sam se tom povjerenju radosno odazvao tim više, što sam i sâm čeznuo za tim, da obidjem Topolu i da se poklonim grobovima Velikoga Karadjordja i slavnog mu unuka kralja Petra Oslobođioca, koji obojica počivaju u svojoj zadužbini usred Šumadije.

U današnjoj našoj državi ima vrlo mnogo lijepih i velikih gradova, još više sela i zaselaka, koji su dični ne samo sa svoje prirodne ljepote i svog položaja, nego i za to, što su njihova imena čvrsto vezana za važne događaje u životu našeg troimenog naroda. No od sviju ih je odvojila krasna Topola; jer je u njoj začela klica današnjeg našeg ujedinjenja.

U Topoli je, naime, Karadjordje zasnovao veliku misao, koja se uz pomoć njegovih drugova i vojvoda, a najzad njegovih potomaka, tako divno danas ostvarila. Topola je ono mjesto, u kojem je Karadjordje pregnuo, da se sa svojim čobanima odupre silnoj moći turske carevine, koja je tada bila u jeku svoje snage i veličine.

Današnja Topola dijeli se na varošicu i selo Topolu. Varošica leži na podnožju brega Oplenca a naseljena je doseljenicima iz susjednih sela. Ima svega samo dvije ulice. Glavna ulica provlači se duž puta Kragujevac—Beograd a sporedna duž puta Palanka—Arandjelovac. Ulice se presijecaju pod pravim kutom. Selo pak Topola leži većinom na lijevoj obali rijeke Kamenice, no ima je i na desnoj obali sjeverno od Oplenca. Selo je podijeljeno na više krajeva, od kojih je zaselak Krčevac najudaljeniji, a krajevi Bor i Mitrovčić najbliži, na lijevoj naime obali Kamenice.

Po pojedinim krajevima kuće odstoje nejednako jedna od druge; najzbijenije su u krajevima Ljuboselu i Despotovici.

Do godine 1904. bile su obije Topole spojene u jednu opštinu a te se godine varošica od sela odvojila u samostalnu opštinu. Danas varošica Topola broji oko 100 kuća a selo Topola sa svojim zaseocima broji preko 400 kuća. Stanovnici varošice Topole mahom su trgovci, zanatlije i obrtnici a u selu Topoli pretežnu većinu sačinjavaju seljaci. Topola je od željezničke stanice Arandjelovca, drumom preko Banje, udaljena deset kilometara te administrativno spada u srez jasenički a okrug kragujevački, duhovno pak pod beogradsku mitropoliju.

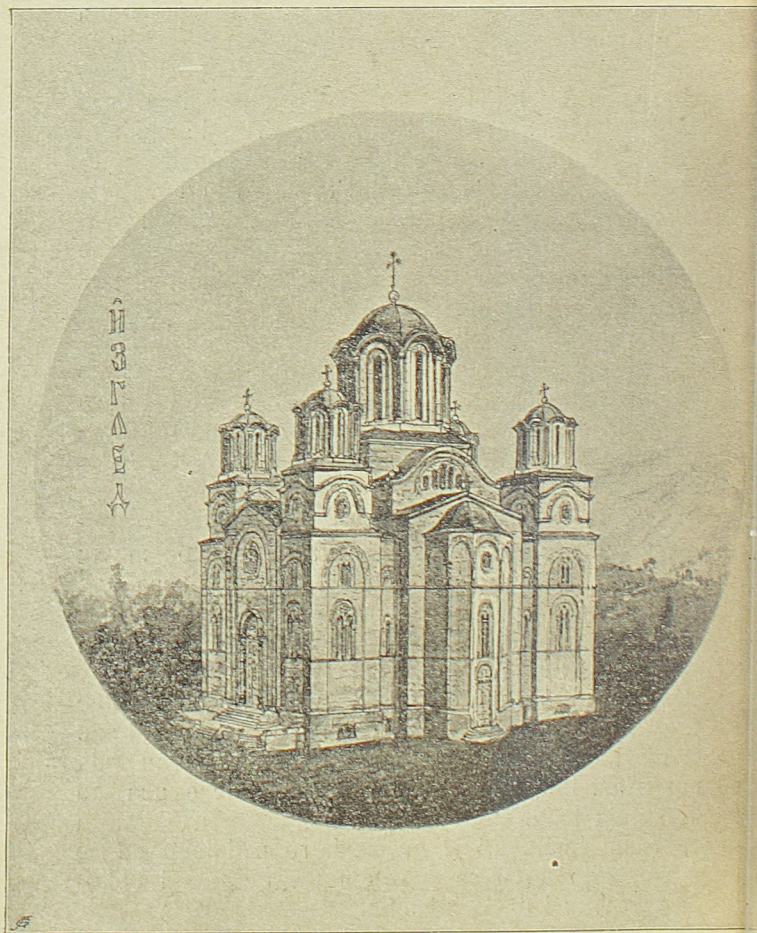
Topola se od iskona zvala Kamenica po rijeci Kamenici, no kako je kod današnje Topole kraj potonjih Karadjordjevih Izvora postojala starodrevna topola te su putnici, putujući od Beograda prema Kragujevcu, odabirali debeli hlad te topole za odmorište, to se onda Kamenica prozvala Topolom.

Kad se Karadjordje prije svojih sto i četrdeset godina doselio u Topolu, bilo je u selu Topoli na lijevoj obali Kamenice svega do tridesetak kuća, desna pak obala Kamenice, gdje je danas varošica Topola, nije bila naseljena. Tu je Karadjordje podigao sebi kuću od brvana na samom podnožju planine Oplenca.

Karadjordje je bio još prije ustanka od godine 1804. prilično imućan čovjek. Osim svoje kuće imao je uz nju i drugih zgrada, a u zaseoku Krčevcu bila su mu trla i imanje. Imao je do tri hiljade ovaca, do trista svinja i ine stoke. U početku ustanka Turci su ga porušili kuću, ali je on naskoro nedaleko od te kuće sagradio novu sa sporednim zgradama i opkolio ju ogradom i puškarnicama.

Karadjordje je u vrijeme svoje vladavine, od 1804.—1813., kad ga nijesu sprečavali ratni podvizi, većinom boravio na svom domu u Topoli. Ne samo njegove vojvode i narod, nego i stranci iz drugih država, pa i poslanici Porte dolazili su dogovora radi

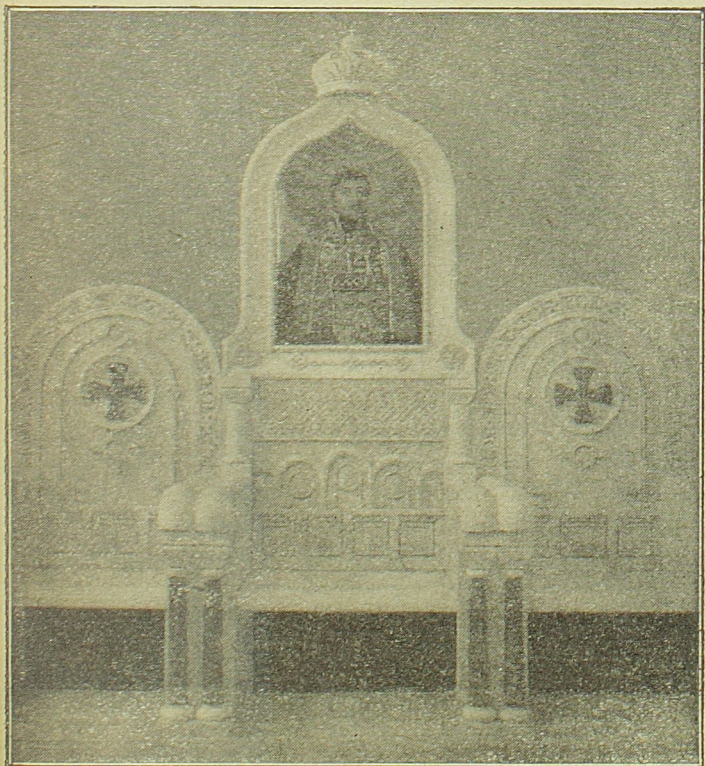
Karadjordju u Topolu pa kako je Karadjordje mnoge porodice naselio u Topoli, to je Topola još tada po-

Zadužbina Kralja Petra I. „Kraljeva Crkva“ na Oplenju

stala živo mjesto. Karadjordje namjeravaše svoju omiljenu Topolu uzvisiti do srpske prestonice. U tu svr-

hu sazida, na dvije godine pred svršetak svoje vladavine, godine 1811., pod brdom Oplencem oko svoje kuće topolski grad. Ovaj grad bio je četverouglast, zidovi su bili debeli tri stope, visoki tri i pol hvata a dugački sto hvati. Na tri gradska ugla biše podignute tri velike kule, na kojima su za obranu postavljeni

Kraljev Sto u „Kraljevoj Crkvi” na Oplencu

bili po jedan top, a osim toga bilo je u tim kulama sobâ na tri boja.

Na četvrtom uglu topolskog grada, istočno od Oplenca, Karadjordje, po primjeru slavni Nemanjića, sazida sebi zadužbinu, crkvu Svete Bogorodice, a u

crkvi niže carskih dveri sebi grobnicu. Crkva je bila ozidana na svod a imala je jedno kube i jedan toranj, koji je bio pokriven klisom, a u tornju su bila tri zvonca. U porti podigao je školu za seosku djecu. Uz školu bio je i stan za učitelja, koga je Karadjordje sâm nabavljao i uzdržavao. Na južnoj strani grada sagradio je Karadjordje za sebe i svoju porodicu konak sa sedam soba i sa trapezarijom. Kuhinja i podrum bili su pod tim konakom u prizemlju. Osim toga svoga konaka sagradio je za goste drugi konak od jednog boja sa nekoliko soba. Stara njegova kuća stajala je usred grada i služila je za čeljad i za Karadjordjeve momke. Isto je tako i crkvenjak - zvonar imao zaseban stan sa malim vratima pod zidom, na koja je ulazio u crkvenu portu.

Karadjordje ne samo da je sâm dao plan za zidanje topolskog grada, nego je, kad su mu ratni i narodni poslovi dopustili, i sâm pomagao neimarima pri radnji.

U tako sazidanom i utvrđenom gradu dočekao je Karadjordje ruskog poslanika grofa Ivelića, koga je car Aleksandar I. godine 1812. poslao u Topolu do njega baš u najsudbonosnije dane po Srbiju.

Kad je godine 1813. turska najezda preplavila Srbiju te sve uspjehe Karadjordjeve samostalnosti oborila, Turci popale grad Topolu, crkvu u njoj i konak te ostanu gole zidine, no narod opravi koliko toliko crkvu, da se u njoj moglo služiti; dvor pako i konak ostadoše razoreni sve dok godine 1842. nije Karadjordjev sin Aleksandar, tada knez Srbije, sve obnovio i preko puta od grada podigao gostionicu za putnike a malo niže od nje kasarnu za konjicu.

Zadužbinu svoga oca, topolsku crkvu, ponovno je ukrasio knez Aleksandar i dao je ikonostas slikati od poznatog srpskog slikara Dimitrija Avramovića. Crkvu je osvetio tadašnji srpski mitropolit, potonji plaščanski vladika, Petar Jovanović godine 1848.

Knez Aleksandar je u vrijeme svoje vladavine (1842.—1858.) često dolazio u Topolu a svake godine je ondje slavio svoju krsnu slavu.

Iza promjene dinastije u Srbiji dolaskom Obrenovića Topola je opet stala u red većih sela. Godine 1877., poradi topolske pobune, Obrenovići su dali raznijeti topolski grad, no crkva se spasla.

Kad je godine 1903. knez Petar Karadjordjević, Karadjordjev unuk, narodnom skupštinom bio pozvan da zauzme prijesto Srbije, prvo mu je bilo, da se vine u Topolu, u mjesto, gdje je proveo svoje djetinjstvo. Kralj Petar je izdašno pomagao Topolu te se brzo opet podigla pa danas se ubraja medju prva varoška mjesta u Srbiji, i to tim više, što je kralj Petar u samom mjestu podigao školu, bolnicu, a na Oplencu, od kuda je Karadjordjev gradski top na daljinu od trideset sati davao abera o dobru i zlu, sazidao je sebi zadužbinu, veleljepnu crkvu sa pet kubeta, koju narod naziva Kraljeva Crkva, a u kojoj je u sredini crkve na desnoj strani postavio grobnicu za svog djeđa Karadjordja, pod samu pak crkvu prenio je kosti članova dinastije Karadjordjevića. Od članova porodice Karadjordjevića sahranjeni su pod tom crkvom ovi:

†

Knjeginja
Milena

rodjena na Cetinju 14. aprila 1886.

† na Cetinju 10. decembra 1887.

Knežević
Andrija

rodjen na Cetinju 25. februara 1890.

deca kneza

Petra Kara-djordjevića

prenesena ovde 15. marta 1912.

†

Knjeginja
Ljubica-Zorka

kći kneza Crne Gore Nikole I.
rodjena na Cetinju 11. decembra 1864.

venčala se s knezom

Petrom Kara-djordjevićem

30. jula 1883.

† na Cetinju 4. marta 1890.

prenesena ovde 15. marta 1912.

†

Knjeginja
Jelena

kći kneza Aleksandra Kara-Djordjevića
rodjena u Beogradu 15. oktobra 1846.

venčala se sa Djordjem Simićem

u Pešti 11. juna 1867.

† u Komu (Italija)

14. jula 1867.

prenesena ovde 12. oktobra 1913.

†

Knez
Gjorgje

sin kneza Aleks. Kara-djordjevića
rodjen u Beogradu 29. decembra 1856.

† u Gružu (kod Dubrovnika)

12. decembra 1888.

prenesen ovde 15. marta 1912.

†

Knjeginja
Kleopatra

kći kneza Aleksandra Karadjordjevića
rodjena u Krajovi (Rumunija)

14. novembra 1835.

venčala se s Milanom Avr. Petronijevićem
27. januara 1855.

† u Temišvaru 30. juna 1855.
prenesena ovde 24. aprila 1912.

†

Knežević
Andrija

sin kneza Aleksandra Karadjordjevića
rodjen u Beogradu 18. novembra 1848.

† u Parizu 15. maja 1864.
prenesen ovde 15. marta 1912.

†

Knežević
Aleksije

rodjen u Krajovi (Rumunija) 1836.
† u Beogradu 1840.

Knežević
Svetozar

rodjen u Beogradu 15. decembra 1841.
† u Beogradu 5. marta 1847.

Kneginjica
Jelisaveta

rodjena u Beogradu 10. septembra 1851.
† u Beogradu 24. juna 1852.

deca

Aleksandra Kara-djordjevića
prenesena ovde 24. aprila 1912.

†

Marica

matj Kara-djordja-Petrovića

† u Hasan-Pašinoj
Palanci 1809.

prenesena ovde 14. aprila 1912.

†

Kneginja
Persida

kći vojvode Jevrema J. Nenadovića
rodjena u Brankovini 3. februara 1813.
venčala se s knezom Aleksandrom
21. augusta 1830.

† u Beču 29. marta 1873.
prenesena ovde 29. decembra 1911.

†

Jelena

supruga Kara-djordja-Petrovića
rodjena u Masloševu 1772.

† u Beogradu 28. januara 1842.
prenesena ovde 24. aprila 1912.

†

Knez

Aleksander

sin Kara-djordja-Petrovića
rodjen u Topoli 29. septembra 1806.

venčao se s Persidom — kćerju
vojvode Jevr. J. Nenadovića, 21. augusta 1830.
vladao Srbijom od 2. septembra
1842. — 12. decembra 1858.

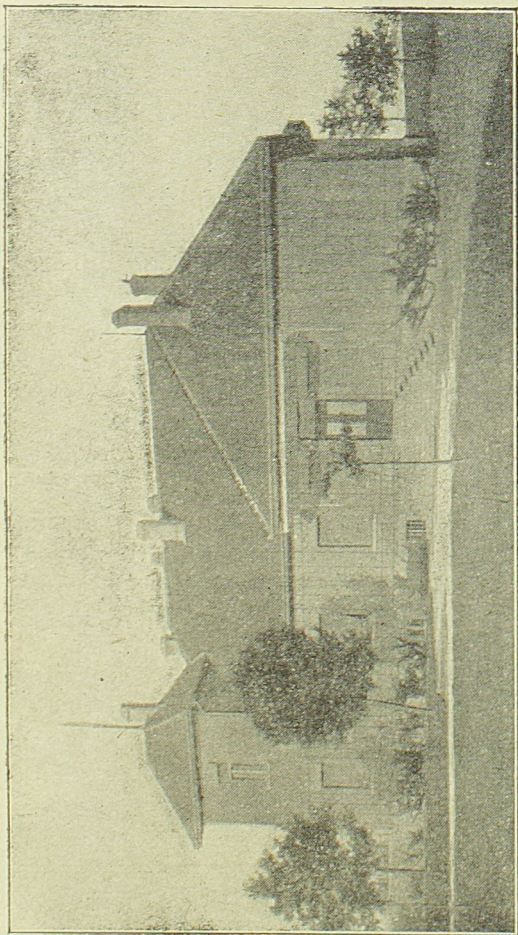
† u Temišvaru 21. aprila 1885.
prenesen ovde 29. decembra 1911.

† (drveni)

Petar.

Od Karadjordjeva grada u Topoli, koji je od Obrenovića godine 1877. bio raznesen, ostao je samo donji dio kule na južnoj strani. Kako mi pričahu Topoljani, naš kralj Aleksandar I. namjerava u toj kuli osnovati muzej za starine iz vremena Karadjordjeva vojevanja a na Oplencu podići veći kraljevski dvor.

Kraljevu Crkvu pak, koju nije kralj Petar dospio da dogradi a Austrijanci ju u ratu znatno oštetili, popravlja Njegovo Veličanstvo i ukrašiće ju ikonama po ugledu na freske u zadužbinama Nemanjića.

Dvorac Kralja Aleksandra I. na Oplenču

Naš vladar, ugledajući se na svog oca, djeda i pradjeda, boravi često u Topoli i osjeća se tamo među svojim Topoljanima srećan i zadovoljan. Njegovo

Veličanstvo učestvuje u svim prilikama, u kojima Topoljani daju izraza svom pijetetu prema otadžbini. Tako je Njegovo Veličanstvo prisustvovalo podizanju spomenika šumadijskim junacima, palim u svjetskom ratu; u obične dane provodi vrijeme u razgovoru sa pojedincima; iz svog pak dvorca sa Oplenca češće silazi do topolske crkve na Karadjordjev grob, a dnevno, kad je na Oplencu, dolazi u Kraljevu Crkvu, gdje se moli Bogu za pokoj duše svog roditelja. Meni je pala u dio čast, da me je u toj crkvi Njegovo Veličanstvo izvoljelo osloviti i nakon kratkog razgovora pozvati u dvor na objed, gdje sam bio srećan da budem prikazan i Njezinom Veličanstvu našoj uzvišenoj kraljici Mariji. Tom prilikom uvjerio sam se, da se Njihova Veličanstva svojom susretljivošću i jednostavnim načinom života ne razlikuju od svojih podanika.

Osim dijela kule na južnoj strani sačuvana je Karadjordjeva zadužbina crkva Svete Bogorodice. U toj crkvi s desne strane u ženskoj preprati kod zapadnih vrata sahranjene su mošti Velikog Karadjordja, a s lijeve strane bili su sahranjeni nekoji članovi doma Karadjordjevića, koje je kralj Petar dao prenijeti u svoju zadužbinu Kraljevu Crkvu na Oplencu.

Kada je knez Miloš, u dogovoru sa beogradskim vezirom Marašlijom godine 1817., na dan ljetnog Sv. Arangjela po vojvodi Vujici Vuličeviću u selu Radvanju dao pogubiti Karadjordja, Karadjordjeve su mošti bile pohranjene nedaleko od mjesta ubijstva; no kneginja Ljubica, Miloševa žena, dade ih prenijeti u Topolu te uoči velikih zadušnica godine 1819. sahrani ih u Karadjordjevu grobnicu u topolskoj crkvi ispod carskih dveri, gdje su počivale, sve dok knez Miloš nije donio nadgrobnu ploču za Karadjordjev grob te opazio da narod vjeruje u iscjeliteljnu moć Karadjordjevih moštiju te da se moli Bogu na njegovu grobu. Po narodnom pričanju dao je knez

Miloš Karadjordjeve mošti ispod dveri prenijeti i sahraniti na današnje mjesto i postavio je nadgrobnu ploču sa ovim crkveno-slovenskim natpisom:

»Ovdi leže kosti Georgija Petrovića Černago, podavšago serpskome narodu načatok ko izbavljenju u 1804. ljetu, bivšago po tom verhovnim voždov i gospodarom do 1813. ljeta togože naroda, a u ovom naveden intrigami neprijatelja srbskih uklonjsja u Austriju, i otuda poslje edinogodišnjago aresta prese-ljsja vo Rusiju, gdje vozmožnoju počestiju ot pravitelstva primljen; no neizvjesno iz kakova uzroka izbjegže otuda i vo Serbiju vozratisja i ovdi ot turskago pravitelstva usječenijem glavi života lišjsja mjeseca julia 1817 godine.«

I dan danas narod, vjerujući u moć iscjeljenja, dolazi u velikom broju do topolske crkve; da se pomoli Bogu nad Karadjordjevim grobom, a ljeti dnevno sa sviju strana naše velike države dolazi svijet, da se pokloni ne samo grobu Karadjordjevu nego i grobu kralja Petra u njegovoj zadužbini na Oplencu.

Kako je pokojni kraj Petar u svojoj zadužbini Kraljevoj Crkvi na Oplencu podigao grob za Karadjordjeve mošti i namjeravao svečano prenijeti ih onamo, ali u tom spriječen bio svojim velikim ratnim podvizima i smrću, to je Njegovo Veličanstvo, današnji naš vladar Aleksandar I., dao za svog oca Kralja Petra s lijeve strane onog groba, u koji imaju doći Karadjordjeve mošti, sagraditi grobnicu, u koju će se iz kripe ispod crkve na svečan način prenijeti mošti kralja Petra u isti dan, kad i mošti Velikog Karadjordja, razumije se: iz njegove zadužbine topolske crkve.

U porti topolske crkve više oltara nalazi se starinsko groblje a u tom groblju naišao sam na grob Karadjordjeve kćeri po imenu Poleksije, u kojem leži i njen mladjadi sin Stevan. Nad tim grobom stoji ovaj zapis:

»Zdje počivaet raba Božia Poleksia, kćer gospodara Georgija Petrovića, verhovnago vožda serpskoga naroda, im mati njezina Jelena gospodja lepo je sarani Stevana mladenca o desnuju jeja na 1812. ljeta mjeseca«

Pogovara se, da su u tom grobu sahranjene i kosti Karadjordjeve lubanje. To će se doznati, kad se grob otvori, da se Poleksijine kosti prenesu na Oplenac.

Isto tako u tom groblju sahranjen je Karadjordjev buljuk-baša Petar Jokić, koji je, vojujući sa Karadjordjem, učestvovao u ne manje nego šezdeset i pet bitaka. Sahrانjen je ovdje i jasenički knez Andrija Jokić, kao i sveštenici topolske crkve od godine 1817. iz porodice Popović-Djordjević, čiji članovi prota Djordje sa svojim sinovcem Čedom i dan danas vrše sveštenučku službu u Topoli zajedno sa protom Stevom Gužvićem. Njih trojica su mi u svemu bili na ruci prilikom moga boravka u Topoli.

*

Čovjek, sa kojeg se je Topola proslavila, stup temeljac današnje naše vladajuće dinastije Karadjordjevića, Vožd Karadjordje, bio je u svakom pogledu uzor čestitosti, nesebičnosti, umjerenosti, neustrašivosti i vječito su mu za vrijeme cijele njegove vladavine pred očima lebdili jedino narodni interesi. O njemu pripovijeda jedan ruski diplomata sa najvećom pohvalom, kako je bio nesebičan, nezainteresovan i pravi iskreni rodoljub. Priča za Karadjordja, da mu je na rastanku rekao ovo: »Upamtite dobro, da ja ne želim ništa drugo, nego da vidim otadžbinu oslobođenu od turskog jarma; tada ću se odreći svega i ponovno ću se vratiti svomu plugu. Od ruskog cara ne tražim za sebe nikakvu milost; molim da mi pošalje samo sve ono, što je nužno za ratovanje.«

Spoljašnje je bio ugledan, visinom je nadmašivao ostale ljude, no glas mu je bio tanak ali jasan.

Samo u svečanim prilikama nosio je stajaće odijelo starog kroja Nemanjićkog a na grudima blistala mu je kolajna reda Sv. Ane, najstarijeg ruskog odlikovanja, koje je osnovao još car Petar Veliki; pasao je skupocjenu sablju sa natpisom »Zaštitniku pravoslavne vjere i otečestva«, a na ruci mu je sijao prsten. Sve to troje dobio je na dar od ruskog cara Aleksandra I. U običnim prilikama odjevao se kao svaki seljak; iza silaja virio mu je pištolj, koji nikada nije promašio cilja. U ratu je bio uvijek prvi, sve je sâm operirao, u miru pak prethodio je svima primjerom, rađeći na svom domu, kao svaki drugi seljak, pa čak je sirotinju u tom ispomagao.

Karadjordje je bio naravi plahe, a nije trpio nikakve nepravde, učinjene narodu, i strogo je takve prestupke kaznio tako neštedice, da ni svog rođenog brata za učinjenu nepravdu nije poštedio.

Karadjordjeva supruga kneginja Jelena i njihove kćeri nosile su narodno odijelo a u kući radile su domaće poslove kao i druge seljanke a uz to su šile, prele i tkale.

Karadjordje cijelog svog vijeka sa svojom suprugom Jelenom živio je u slozi. Imali su tri sina i pet kćeri. Njegov je sin Aleksandar, kao knez srpski, vladao Srbijom od 1842. do 1858.

Karadjordjev dom bijaše otvoren ne samo bogatašima nego i sirotinji.

U govoru je Karadjordju bila uzrečica »Kojekude«, a sva mu je psovka bila »Po duši ga!«

Vijekovima će se spominjati ime Velikog Karadjordja a dok se god bude spominjalo to ime, spominjaće se i ono mjesto, sa kojim je usko vezan život i rad Karadjordjeve loze a to je — Karadjordjeva Topola.

